

DE GESCHIEDENIS VAN EEN STRAATNAAM

de Vloojeneengt

In 1931 kreeg de weg door het toenmaals geheten Verloren Eind, de thans nog steeds in gebruik zijnde naam "Virmundtstraat". Amrosius Virmundt, naar wie de straat werd genoemd, was in de tweede helft van de 17e eeuw commandeur van Gemert. De straat of de weg, die men naar hem noemde, is overigens van veel oudere datum dan deze Duits Ordens ridder. Eeuwenlang hebben de Gemertenaren dit oude spoor gevolgd vanuit de kom van het dorp tot aan de standaardmolen op de molenakker. Deze standaardmolen, geheten "het Zoutvat", werd gebouwd in 1544, en stond op de plaats waar thans het zogenaamde "wit huiske" staat. Op het minuutplan van het kadaster, dat dateert van 1832, wordt deze weg aangeduid als "chemin de moulin" ofwel "molenweg".

Waarom omzeilde men eigenlijk in de officiële stukken telkens, de nu bij autochtone Gemertenaren nog steeds bekende naam "Vloojen-ééngt", of het in meer algemeen nederlands geschreven "Vlooieneind" ? Zou men deze naam niet "netjes" gevonden hebben ?

Welnee, krijgt men steevast ten antwoord, wanneer men deze vraag de autochtone Gemertenaar voorlegt, vlooieneinde dat is heel simpel, een dialectische verbastering van verloren einde, vandaar!

Wanneer men echter dieper graaft in deze materie dan komt men al snel tot een conclusie die deze verklaring toch hoogst twijfelachtig maakt. De naam "Verloren Eind" moet bij nader inzien ontstaan zijn in de loop van de 19e eeuw, terwijl die haar oorsprong moet vinden in een foutieve uitleg van datgene wat men in Gemert al eeuwen lang noemde: "vloojenééngt". Mogelijk heeft de straatnaamgever van toen, een naam als vlooieneinde inderdaad niet al te net in de oren geklonken, en heeft hij zich zelf al theoretiserende wijsgemaakt dat vlooieneinde afgeleid zou moeten zijn van verloren einde. Alle "nette" Gemertenaren hebben deze theoreticus natuurlijk grif geloofd en daarmee aanvaard dat ze met het dialectische "vloojenééngt" ver bezijden de historisch verantwoorde straatnaam zaten.

De meer degelijke historische bronnen bewijzen echter de gewone man, met zijn dialectische uitspraak, veel dichter stond bij een historisch juiste straatbenaming. Met deze meer degelijke bronnen zijn bedoeld de Gemertse schepenprotokollen, welke een periode bestrijken van 1475 tot omstreeks 1810. In deze protokollen kan men de wegnaam vlooiën-eind of vlooiëndijk misschien wel duizendmaal aantreffen tegen de naam "verloren eind" niet éénmaal. Een en ander betekent mijns inziens onweerlegbaar, dat men de straat- of wegnaam "Verloren Eind" moet beschouwen als een historisch onjuiste straatbenaming.

Uit dit voorbeeld blijkt de grote waarde die men aan een dialectische uitspraak kan hechten, omdat zij meestal een voortzetting is van oude vormen. Zo is ook het tot op de dag van vandaag gebezigde "vlooijenééngt" een voortzetting van het in officiële stukken gedurende de 18e eeuw gebezigde "Vlooieneind". In de 17e eeuw schreef men uitsluitend van en over "Vlooiëndijk".

De historische waarde van een naam komt eigenlijk dan pas goed tot zijn recht, wanneer men weet wat de naam precies inhoudt. Dat is ook de reden waarom zelden of nooit een straatnaam dialectisch gespeld zal worden. Men giet de naam in een algemeen nederlandse vorm waardoor hij voor de gebruikers zinvoller en begrijpelijker wordt. De bedoeling die men heeft gehad, met het geven van de naam "Verloren Eind", kan dus in de grond wel juist geweest zijn, want men heeft kennelijk gezocht naar de betekenis van het in het plaatselijk dialect gebruikelijke "vlooijenééngt". Hierna zal echter blijken, dat de naamgever van toen, meer gegist dan gezocht heeft naar de inhoudelijke betekenis.

De in de loop der tijden, in officiële stukken, gebruikte schrijfwijzen voor "vlooieneind" hadden de naamgever van toen, bij de interpretatie, een heel eind op weg kunnen helpen. Hieronder is een lijstje opgenomen van de voor de betreffende weg neergeschreven benamingen, met tussen haakjes het jaartal(1). De chronologische volgorde geeft een beeld van de wijze waarop men uiteindelijk tot "vlooijenééngt" is gekomen.

vloyeneind	(1797)	vlooyeneynt	(1734)
vloyeneyndt	(1763)	vloyendijck	(1685)
vloyendijck	(1753)	vloeyendijck	(1663)

vloyendijck (1652)
vloeyendijck (1563)
vroeyendijck (1553)
vroeyendick (1540)

vroendijck (1518)
vroendick (1515)
vroendijck (1497)

Uit het bovenstaande lijstje blijkt dat men pas na 1700 is gaan schrijven van "vlooiën-eind", terwijl gedurende de 17e eeuw uitsluitend geschreven werd "vlooiën-dijk". Verder blijkt dat rond 1560 een veel wezenlijker verandering in benaming heeft plaatsgehad, een verandering namelijk welke de betekenis van de naam heeft doen vervagen. Voor 1560 werd namelijk geschreven "vroeyendijck" of "vroendijck" i.p.v. vlooiendijck. Een mogelijke verklaring voor deze verandering is tot nu toe nergens gebleken, of het zou moeten zijn dat het overlijden van de secretaris van Gemert in 1558, ten grondslag ligt aan deze verandering in benaming(2).

Binnen het kader van dit artikel lijkt het zinvol, een toelichting te geven op het begrip "vroon" of "vroente", omdat een vroon of vroente op de Molenakker kennelijk ten grondslag gelegen moet hebben aan de in dit artikel verwerkte benamingen voor de weg die in 1931 "Virmundtstraat" kwam te heten. Onder een vroon of vroente moet men verstaan: meestal onbebouwd land dat met zogenaamde heerlijke rechten was bezwaard. De eigenaar van de vroenten was dan ook de Heer der Heerlijkheid, hetgeen betekent dat de eigenaar van Gemertse vroenten of de Duitse Orde of een lid der familie "van Gemert" geweest moet zijn. Op 31 juli 1421 heeft de Duitse Orde alle haar toebehorende "gemeenten en vroenten" aan de ingezetenen van Gemert in erfpacht uitgegeven (3). Tot na de Franse omwenteling, op het einde van de 18e eeuw bleef de Duitse Orde evenwel grondeigenaar van Gemerts gemene gronden. Uit de kadastrergegevens van 1832 blijkt, dat een vrij grote lap grond op de Molenakker, eigendom was van de Domeinen, die de vroegere bezittingen der Duitse Orde hadden overgenomen.

In veel vroeger tijden wordt in de schepenprotokollen ook wel geschreven van "de gemene molenakker" of van "het Herengoet opten Molenakker"(4). Bovendien blijkt uit de oudste schepenprotokollen dat ook Diederik van Gemert een groot gedeelte van de Molenakker in eigendom bezeten moet hebben (5).

Na het bovenstaande relaas verwerkt te hebben, lijkt het aannemelijk dat "de dijk", die zich vanuit het dorp over de molenak-

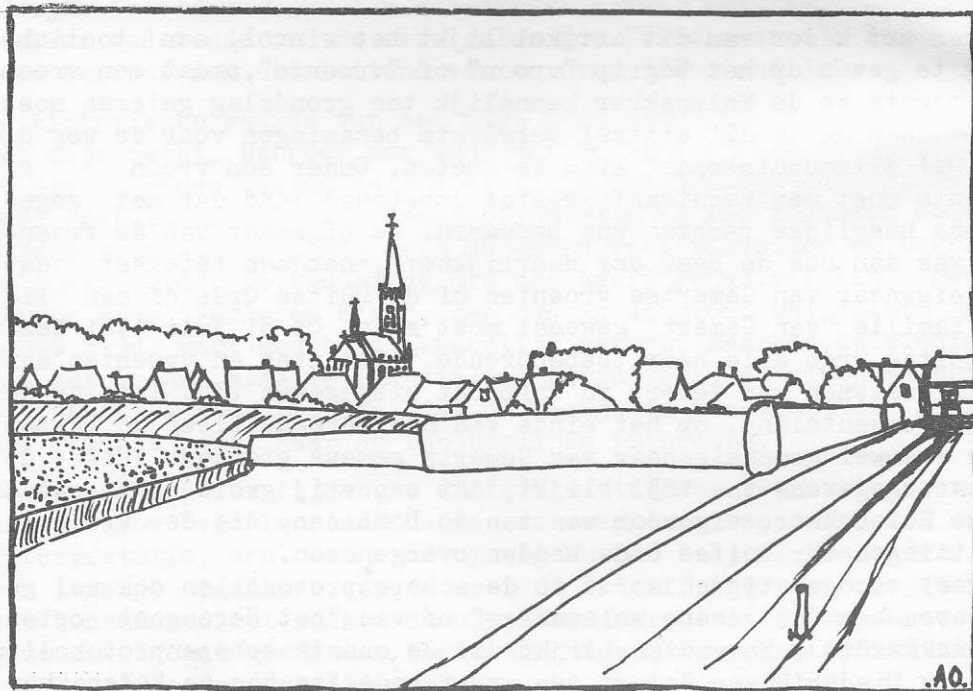
ker een weg baande naar de gemene grond of vroente, uiteindelijk een vaste benaming heeft gekregen in "VROENDIJK". Maar wie weet, wat er met betrekking tot de vroendijk, het vlooien-eind en/of het verloren-eind nog allemaal boven water komt?

Met dit artikel is in ieder geval aangetoond, hoe gecompliceerd het kan zijn, om tot een historisch volledig verantwoorde straatnaamgeving te geraken.

Ad Otten.

Bronnen:

- (1) Vindplaatsen uit Schepenprotokollen Gemert.
- (2) Protokol R107 folio 4, en R104 dd.24.1.1537
- (3) Gemerts Heem nr.49; Over gemeinten en vroenten.
- (4) Protokol R107 folio 57 en 142.
- (5) Protokol R96 folio 78 en 98.

Gezicht op de kerk vanuit "de vloojeneengt" ± 1909, naar een schilderij van Harrie Gijsbers.

Een volksverhaal:

DEN BAARLIJKEN DUIVEL VAN DE VLOOJENEENGTE.

Pastoor Petrus Ecrevisse was de laatste pastoor over Gemert, welke lid was van de Duitse Orde. Deze pastoor, die hier herderde vanaf 1765, stierf aan een beroerte op 25 november in het jaar 1799. Hij werd dood in zijn stoel aangetroffen. Bij zijn tijdgenoten stond hij bekend als een man van meer dan gewone heilige levenswijze. De volksmond weet van hem te vertellen, dat hij in éenen nacht grijs is geworden, en dat 50 jaar na zijn dood zijn lichaam nog ongeschonden teruggevonden werd. Waar dat grijs worden van gekomen was?

"Jongens", zei ons grootmoeder altijd (zo vertelde men me), "jongens, als ge door de Vloojenééngt gaat, zorgt dan een Pater Noster te bidden, want daar heeft bij een bediening Pastoor Ecrevisse den baarliijken duivel gezien...."

(volksverhaal opgetekend door Pastoor Poell).

HET BRABANTS WOORDENBOEK

Zoals U uit de kranten zult vernomen hebben is Het Brabants Woordenboek, dat door de Nijmeegse Centrale voor Dialect- en Naamkunde o.l.v. Prof. Dr. Weijnen samengesteld wordt, financieel in gevaar. Prof. Weijnen heeft de provincie Noord-Brabant om financiële steun verzocht. Na een negatief advies van de zolangzamerhand immer dwarsliggende Culturele (?) Raad, heeft de provincie het verzoek afgewezen omdat de subsidieverlening een taak van de rijksoverheid zou zijn. In samenwerking met de Stichting Brabants Heem, het overkoepelend orgaan van zo'n vijftig Brabantse Heemkundekringen, wordt nu naarstig gezocht naar een oplossing. Een mogelijkheid is misschien dat de provincie samen met de Belgische provincie Antwerpen en Brabant subsidie gaat verlenen. Het woordenboek bestrijkt immers het gebied van het oude hertogdom Brabant.

Op de laatste besturendag van de Stichting Brabants Heem te Oisterwijk werd er unaniem in een motie bij de provincie op aangedrongen alles in het werk te stellen dat kan bijdragen tot voltooiing van dit gigantisch werk.